

LEN DIKHIMOS

O AKAZIAKO PLANO VASH O LASHEARIPE LE DZIVDIMASKO LE ROMENGO THAJ SINTURENGO TRUIAL LE OSCE THANIMATA sas dino glaso pe leste kotaR le OSCE thema partichipanturia Themenge and-o Ministerialo Konsilo ko 1 thaI 2 Dechembro 2003 and-o Maastricht, Netherlando. I Romani versia si jekh biofichjalo boldipe, kerdo thai shordo pe patrina zutimasa kotar o OSCE Ofiso vash Demokratziake Institutzie thai Manushenge Chachimata (ODIHR). Othe kaj arakhenpe ververimata mashkar o boldipe thaj o angluno teksto, rugis tumen te keren o dikhipe vash i dechizia and-e jekh kotar le shov shibia oficalo and-o OSCE shiba, arakhinde kathe : <http://www.osce.org/odihr/17554>, sar i palutni thai ofichialo verzia.

1-to aj 2-to Decèmbra 2003, Maastricht, Holàndia

DECÌZIA No. 3/03

AKCIAQO PLÀNO VAŚ O LAĆHARIPEN E RROMENQE THAJ E SINTENQE SITUACIAQO AND-I ZÒNA OSCE

(MC.DEC/3/03)

E Ministrenqo Sombes

Angazuime te respektuil e manuśikane xakaja thaj e bazikane mestimàta savorrenqe, bi bilaće diferenciaciao sar misalaje p-i bàza e rasaqi, e rrangaqi, e lingsqi, e ćhibăqi, e religiaqi ja e patăpnasqi, e politikane ja aver opiniaqi, e themutne ja e socialone originaqi, e theripnasqi, e biandimasqi ja avere statusesqi,

Dindor dumo te adoptisarel pes thaj te ćhivel pes and-i praktika jekh globàlo legislàcia mamuj i diskriminàcia thaj te ispidel karing pherdo barabaripen e śancenqo vaś savorre,

Pinzarindor aj lindor angl-i jakh e speciàlo pharimàta so e Rroma thaj e Sinte si len thaj i nevòja te lel ćacutne thaj efektivo mezùre vaś te khosel i diskriminàcia mamuj lenće thaj te ispidel karing o barabaripen e śancenqo, sar i OSCE lias angazàcia,

Pinzarindor so and-e themutne legislàcie thaj and-e akciaqe progràme si progrèsò thaj e Thema somdasne dine pen zor te aresen akava,

Žanindor and-o vipal vaxt so trebul maj zurali àkia vaś te laćharel pes i situàcia e Rromenqi thaj e Sintenqi pe sa i zòna e OSCE-aqi,

Dikhindor o barvalo kulturàlo, lingvistiko thaj historikano ververipen maśkar e Rroma thaj e Sinte and-i zòna OSCE, sar vi o ververipen e themutne strukturenqo thaj tradicienqo and-i zòna OSCE,

Dikhindor o rezultàto e majpalutne raipnikane thaj maśkar-raipnikane konferencienqo thaj e inisiativenqo pal e Rroma thaj e Sinte and-i Evròpa, maśkar savenće o astaripen e Dekadaqo vaś i Inklùzia e Rromenqi thaj o eventuàlo vazdipen jekhe Forumesqo vaś e Rroma thaj e Phirutne,

Pherde godăçar so e Rroma thaj e Sinte si te len and-o vast so aj but aj maj but e politike save keren pen vaś lenqe,

Lel decìzia te aprobisarel o Plàno e Akciaqo vaś o laćharipen e Rromenqe thaj e Sintenqe situaciaqo and-i zòna OSCE, sar sas adoptisardo kotar o Savaxtuno Sombes ande lesqi decìzia No. 566 lini p-e 27-to Novèmbra 2003, thaj savo si and-o anèkso akale deciziaqo.

Anèkso e Deciziaqo No. 3/03

AKCIAQO PLÀNO VAŚ O LAĆHARIPEN E RROMENQE THAJ E SINTENQE SITUACIAQO AND-I ZÒNA OSCE

**Organizàcia vaś o Sarbarrìpen thaj
o Sombutìpen and-i Evròpa
Permanènto Sombeśìpen**

PC. DEC/566
27-to Novèmbra 2003

ROMANI
Originalno: ENGLIŠICKA

479-to Plenàro Kidìpen
PC Žurnal n° 479, Tèma 4 p-i Agènda

**DECÌZIA No. 566
AKCIAQO PLÀNÒ PAL-O LAČHARIPEN E SITUACIAQO
E RROMENQO THAJ E SINTENQO AND-I ZÒNA OSCE**

O Permanènto Sombeśìpen,

Lel decìzia te adoptisarel o Akciaqo Plàno pal-o lačharìpen e Situaciaqo e Rromenqo thaj e Sintenqo and-i zòna e OSCE-aqi, and-o anèkso akale Deciziaqo.

AKCIAQO PLÀNO VAŚ O LAĀHARIPEN E RROMENQJE THAJ SINTENQJE SITUACIAQI AND-I ZÒNA OSCE

I. Res thaj objektivură

1. E Akciaqo Plàno mangel te zurărel e zordimàta e Themenqe somdasne thaj e relevantone institucionqe kotar i OSCE kaj e Rroma thaj e Sinte te śaj te ovel len jekh sasto thaj barabar kotor ande amare dostimàta, thaj te khosel pes i diskriminàcia mamuj lenŕe.
2. O Plàno e Akciaqo labărel o kvădro e maśkarthemutne thaj e regionàlo thamėqo vaś e Manusikane Xakaja, e angaźuimàta save lias i OSCE ći akana, e laĀhe praktikenqe misala, kana si, thaj mangel te vazdel gasave laĀhe praktike odothe kaj pànda nane. E speciàlo mezùre gindisarde and-o Plàno e Akciaqo kaj te laĀharel pes i situàcia e Rromenqi thaj e Sintenqi si line p-i bàza e Konvenciaqi vaś o khosipen sa e rasiàlo diskriminaciaqe formenqo¹.
3. Vi e Thema somdasne vi e OSCE-aqe institùcie si akharde te implementuisaren o Plàno e Akciaqo. E Rromane thaj e Sintikane khetanimàta and-e Thema somdasne si akharde te paśaven pen thaj te den pumari kontribùcia and-i implementàcia e Akciaqe Planesqi.

II. O generàlo kontėksto - e Rromenqe thaj e RromenĀar -

4. Sarkon nacionàlo politika ja implementaciaqi stratėgia musaj (1) te del anglal e Āacutne problėmura, nevŕje thaj prioritėte e Rromane thaj e Sintikane khetanimatenqe; (2) te ovel globàlo; (3) te kerel laĀhi kombinàcia maśkar e perspektive e Manusikane Xakajenqe thaj e sociali politike thaj (4) te del e Rromen so maj but than thaj zor and-e politike save azban len. And-o vipal vaxt, e themutne politike thaj e progràmura e implementaciaqe si te aven adaptuime thaj the Āhiven pen and-i praktika p-e gasavo drom kaj te den anglal e precizo nevŕje e Rromenqe thaj e Sintenqe and-e partikulàro situàcie and-e verver Thema somdasne. E stratėgie e implementaciaqe si te ovel len ande lenŕe mekanizmura save sigurin so e Themesqe politike si Āhivde and-i praktika p-o lokàlo nivėlo.
5. Anda sa e bută e Themenqe somdasne thaj e relevantone OSCE-aqe institucionqe e Rromane thaj e Sintikane khetanimàta musaj te len kotor and-i koncėpcia e

¹ Specàlo mezùre line numaj vaś te sigurin o anglalzapen nesave rasiàlo ja etniko grupenqo ja manuśenqo save si len nevŕja gasave protekciaqe sar śaj te ovel musajutno kaj te sigurin akale grupenqe ja manuśenqe barabar lośăripen ja ekzercico e Manusikane Xakajenqo thaj e bazikane mestimatenqo naj te dikhen pen sar rasiàlo diskriminàcia, numaj gasave mezùre na musaj te anen ulavde xakaja ververe rasiàlo grupenqe thaj naj te aĀhon kana e objektivura savenqe sas line areslile.

politikenqi thaj and-e implementaciaqe strategje. Isi esenciàlo kaj e Rroma thaj e Sinte te len kotor efektivo anda sa e decizie kaj azban lenqo zivipen. E Rroma thaj e Sinte si te keren buti khetanes e lokalone, themutne thaj e maškarthemutne avtoritetençar and-o zamavipen akale strategienqo. And-o vipal vaxt, e rromane khetanimàta si te oven barabar partnèrà thaj te oven vi on godorvale vaś o lacharipen lenqe situaciaqo.

6. I partikulàro situàcia e zuvlënqi si te lel pes angl-i jakh and-i koncèpcia thaj i realizàcia sa e politikënqi thaj programenqi. Kana si konsultativo ja aver mekanizmura save lohhären i participàcia e Rromenqi thaj e Sintenqi and-e deciziaqe procèsura, e zuvlã si te ovel len šajipen te len kotor barabar e muršençar. E problèmura e rromane zuvlënqe si te oven savaxt čhivde and-e relevànto generàlo politike, save si kerde sa e manušenqe.

III. Mamuj o rasizmo thaj i diskriminàcia

Kaj te marel pes mamuj o anglal-patävipen so ekzistuil mamuj e Rroma thaj e Sinte thaj te kerdön thaj te implementuisaren pen politike mamuj i diskriminàcia thaj i nasul zor p-e rasiàlo bàza, e àkcie maj tele si rekomanduime:

Legislàcia thaj aplikàcia e thamënqi (zakonenqi)

Rekomanduime àkcie vaś e Thema somdasne:

7. Te dikhen o šajipen te ratifikuisaren so maj sig e relevànto maškarthemutne konvèncie, kana pànda na ratifikuisarde len, maškar aver, i Maškarthemutni Konvèncìa pal-o khosipen sa e formenqe e rasiàlo diskriminaciaqe.

8. Te adoptisaren thaj te čhiven and-i praktika efektivo legislàcia mamuj i diskriminàcia thaj te maren pen mamuj i rasiàlo thaj etniko diskriminàcia pe sa e umala, maškar avera and-o akcèso and-e khera, o themutnipen thaj i rezidènca, i edukàcia, o butäripen, o sastipen thaj e sociàlo servise. Te angażuin e Rromane thaj e Sintikane reprezentàntura and-i koncèpcia, i implementàcia thaj i evaluàcia.

9. I legislàcia mamuj i diskriminàcia isi te siguril kaj:

- I rasiàlo diskriminàcia, dirèkto thaj indirèkto, si rokhli;
- Si zorale, efektivo thaj daravne sànkcie vaś e àktura thaj e praktike e diskriminaciaqe;
- Si maj zorale sànkcie vaś e rasiàlo krìmura, vi e privàto manušenqe, vi e funksionarenqe;
- Si barabar droma sar e manuša te ròden pumaro čácipen (kris, administràcie, konciliàcia ja mediàcia).

10. I themutni legislàcia si te rokhlärel sa e àkte e diskriminaciaqe pe jekh rig, thaj pe aver rig sa e okàzie kana phenel pes so šaj sas diskriminàcia si te ovel zoralo rodläripen p-e len0e.

11. Te vazden, kana si nevòja, specializuime institùcie savënqi buti ka ovel te sigurin i implementàcia gasave legislaciaqi thaj themutne mekanizmura kaj te keren monitoring thaj regulàro te raportuin putardes, transparencaça, pal-o progrèso kaj areslilo and-i implementàcia. Te den dumo e rromane thaj e sintikane reprezentàntura te len kotor anda akala struktùre, savenqi buti si te ovel putardi sa e manušenqe.

12. Te zamaven, kana isi nevòja, globàlo themutne stratègie ja akciaqe plànura te laçharen i situàcia e Rromenqi thaj e Sintenqi. Maškar akala si te oven specifiko mezure te arakhel pen thaj te khosel pes i diskriminàcia p-e sa e umala e zivipnasqe.

13. Te verifikuin regulàro e rezultàtura akale strategienqe, speciàlo p-o lokàlo nivèlo, thaj te angažuin Rromen thaj Sinten and-o procèso e evaluaciaqo.

14. Te zumaven, dindor dumo o naturàlo dialògo, e konsultàcie ja aver labne, te laçharen e relàcie maškar e Rroma thaj e Sinte p-e jekh rig thaj e gaze p-e aver rig, dikhindor te den dumo i tolerànca thaj kaj sol duj riga te nakhaven lenqe angla-patàvimàta thaj e negativo stereotipura.

15. Te keren dokumentàcia, konform e maškarthemutne standardençar vaš o brakhipen e informacienqo, pala sa e relevànto sure/kàzura e diskriminaciaqe, kaj te verifikuin mišteder i situàcia e Rromenqi thaj e Sintenqi thaj te arakhen maj laçe solùcie.

16. Te sigurin éacutno thaj zoralo rodlàripen kana si nasul zor opral e Rroma thaj e Sinte, speciàlo kana godàver šaj te patàl pes so i motivàcia sas rasistikani, thaj te kerel pes kris e došalenqe tradindor i thami e Thanesqi thaj e maškarthemutne standàrdura vaš e Manušíkane Xakaja.

17. Te sigurin kaj e manuša so keren nasul zor ja diskriminàcia, naj te açon bi punisarde, maškar aver kerindor laçi thaj éacutni investigàcia e policiaça.

18. Te lokhàren o akcèso e Rromenqo thaj e Sintenqo and-e kriselinà, prdal mezure sar juridikano azutipen thaj informàcia p-i rromani çhib.

19. Te len angl-i jakh, anda sa e mezura thaj sa e progràmura, i situàcia e rromane thaj e sinikane zuvlenqi, save butivar si viktime duj var, sar rromnà thaj sar zuvlà.

Àkcia kotar e Institùcie thaj struktùre e OSCE-aqe:

20. I Viramlin vaš Demokratikane Institùcie thaj Manušíkane Xakaja (ODIHR), thaj eventual aver institùcie thaj orgàne e OSCE-aqe, maškar save e operàcie pp-e Thema, isi te azutin e Thema somdasne kana on zamaven thaj adoptisaren thamà/zakònura ja kana vazden struktùre mamuj i diskriminàcia.

21. O Uço Komisàro vaš e Nacionàlo Minoritètà, anda piro mandàto, pànda ka dikhel pal-o zamavipen e legislaciaqo mamuj i diskriminàcia, ka undàrel (del konsilo) thaj ka del vast e Thema somdasne vaš akava puçhipen, kana si nevòja thaj šajipen.

22. Kana varekon mangel laðar, i Viramlin vaš e Demokratikane Institùcie thaj e Manušíkane Xakaja (ODIHR), ka del undàripen/konsilo sar e Themenqe mekanizme, sar misalàqe o ombudsman, i komìsia mamuj o rasizmo ja e disiplinàro policiaqe

komisie thaj aver struktùre, šaj te lokhären e tènesie maškar e rromane thaj sintikane khetanimàta pe jekh rig thaj e gažikane khetanimàta pe aver.

23. E Kontaktesqi Viram vaš e Rromane thaj Sintikane Pučhimàta (CPRSI) isi te kerel i promòcia e lače relàcienqi maškar e rromane thaj e sintikane Bi-Raipnikane Organizàcie (BRO) thaj e Thema somdasne.

24. E Kontaktesqi Viram vaš e Rromane thaj Sintikane Pučhimàta paš i Viramlin vaš Demokratikane Institutcie thaj Manušikane Xakaja (ODIHR-CPRSI) isi te kidel informàcie pal-e iniciatìve e somdasne Themenqe thaj del dumo o paruvipen e informaciaqo pal e maj lače praktikenqo.

25. E Kontaktesqi Viram vaš e Rromane thaj Sintikane Pučhimàta paš i Viramlin vaš Demokratikane Institutcie thaj Manušikane Xakaja (ODIHR-CPRSI), and-i ko-operàcia e somdasne Themençar, e Rromane thaj Sintikane khetanimatençar, thaj kana šaj, avere maškarthemutne organizaciençar ka kidel thaj te del informàcie, respektindor e thamà vaš o brakhipen e personàlo informàcienqo, kaj te šaj kerdòn maj precizo politike.

Policia

Àkcie rekomanduime vaš e Thema somdasne:

26. Te zamaven politike save ka vazden o somžanipen pal-i situàcia e Rromenqi thaj e Sintenqi maškar e institucie save aplikuin i thami / zakòno thaj ka peraven e angla-dikhimàta thaj e bilače stereotipura.

27. Te keren formàcie e policiaqe te na labàrel pra but zor thaj te zanel thaj te respektuil maj mišto e Manušikane Xakaja.

28. Te zamaven politike (1) te lačharen e relàcie maškar i Policia pe jekh rig thaj e Rroma thaj e Sinte pe aver, thaj te na avel prabut zor kotar i Policia p-e Rroma thaj e Sinte, thaj (2) te baràren o patàpen e Rromenqo thaj e Sintenqo and-i policia.

29. Te zamaven politike thaj procedùre save sigurin ćacutni àkcia kotar i policia mamuj nasul zor opral e Rroma thaj e Sinte p-i bàza e rasaqi.

30. Te verifikuin i diferènca maškar e maškarthemutne standàrdura vaš i Policia thaj e Themenqe praktike pala jekh konsultàcia e Themenqe Policiençar, e Bi-Raipnikane Organizaciençar thaj e reprezentonençar kotar e Rromane khetanimàta.

31. Kana si nevòja thaj mišto, te keren politikaqe deklaràcie, bi-oficiàlo kòdura, praktikaqe manuàlura thaj formaciaqe progràmura, and-i ko-operacia e maškarthemutne organizaciençar thaj e Rromane Bi-Raipnikane Organizaciençar.

32. Te den dumo e Rromen thaj e Sinten te keren buti ande institucie save aplikuin thaj keren kontròla pal-i aplikàcia e thamènqi/zakonenqi, akava si jekh but lačo drom te kerel pes i promòcia e toleranciaqi thaj e ververipnasqi, thaj e Thema si te den les dumo.

Àkcia kotar e OSCE-aqe institucie thaj struktùre:

33. I Grùpa vaś-i Stratègia e Policiaqi and-o Sekretariàto thaj i Viramlin vaś Demokratikane Institutie thaj Manušikane Xakaja (ODIHR) si te den vast e Thema somdasne kana akala zamaven progràmura thaj mezùre vaś-o vazdipen e patávipnasqo – sar o “community policing” – vaś te lačharen e relàcie maśkar e Rroma thaj e Sinte thaj i policia, partikulàro and-o lokàlo nivèlo.

34. E Kontaktesqi Viram vaś e Rromane thaj Sintikane Pučhimàta paś i Viramlin vaś Demokratikane Institutie thaj Manušikane Xakaja (ODIHR-CPRSI) thaj i Grupa vaś i Stratègia e Policiaqi, ande pumare respektivo mandàtura, keren jekh kompilàcia e maj lače policiaqe praktikenqeri and-i zòna OSCE pal-i policia thaj e Rromane khetanimàta.

35. O Učo Komisàro vaś e Nacionàlo Minoritèta, e Kontaktesqi Viram vaś e Rromane thaj Sintikane Pučhimàta paś i Viramlin vaś Demokratikane Institutie thaj Manušikane Xakaja (ODIHR-CPRSI) thaj i Grupa vaś-i Stratègia e Policiaqi isi te den vast e Thema somdasne kana akala zamaven kòdura te na mukhen rasiàlo profiling thaj te lačharen e maśkar-etnikane relàcie.

Mas Media

Rekomanduime àkcie vaś e Thema somdasne:

36. Te širden i informàcia thaj kampànie vaś-o vazdipen e somzanipnasqo vaś te peraven e angladikhimàta thaj e bilače stereotipura pal e Rroma thaj e Sinte.

37. Vaś te zuràren o mestipen e ekspresiaqo, te den dumo i formàcia e Rromane žurnalistenqi thaj lenqo butàripen and-e mèdie, vaś te buxlàren o akcèso e Rromenqo thaj e Sintenqo and-e mèdie.

38. Te den dumo i mèdia te sikavel e lače aspèktura thaj te kerel jekh balancuime portrèto e Rromenqo thaj e Sintenqo, te na kerel stereotipi e Rromenqo thaj e Sintenqo thaj te na čhiven konfliktura maśkar verver etnikane grùpe. Te organisaren trujale meza maśkar e reprezentàtura e medienqe thaj e reprezentàtura e Rromenqe thaj e Sintenqe vaś te phiren anglal ande akava res.

Àkcia kotar e OSCE-aqe institùcie thaj struktùre:

39. And-i kooperàcia e ODIHR-eça thaj avere maśkarthemutne organizaciençar, o Reprezentànto pal-o mestipen e mediaqo (RFOM) isi te dikhel sar šaj o OSCE te del pi kontribùcia kaj te vazdel pes jekh Rromano Evropaqo Ràdio, savo ka šundòl anda sa i Evròpa. O ODIHR thaj o Reprezentànto vaś o mestipen e medienqo isi te organisaren publiko debàtura, kampànie mamuj i diskriminàcia thaj khetanutne formaciaqe progràmura mediençar thaj medienqe.

40. O Reprezentànto vaś o mestipen e medienqo si te dikhel sar te lačharel formaciaqe seminàra vaś e rromane žurnalistura.

41. E Kontaktesqi Viram vaś e rromane thaj Sintikane Pučhimàta paś i Viramlin vaś Demokratikane Institutie thaj Manušikane Xakaja (ODIHR-CPRSI) thaj o Reprezentànto vaś o mestipen e medienqo isi te organisaren trujale meza žurnalistençar, vaś-o imàžo e Rromenqo and-o dostipen.

42. O Uço Komisàro vaś e Nacionàlo Minoritètà pànda ka lekhel thaj ka ulavel maśkar odola save len e decizie, e principura sar te labàrdòn e themutne mèdie and-e multikulturàlo khetanimàta. Maśkar aver, akala principura ka den dumo e emisie vaś e minoritètà, sar e Rroma thaj e Sinte thaj ka buxlàren o akcèso e minoritetenqo and-e mèdie.

IV. Socio-ekonomikane problèmura

Si musajutno te ovel àkcia vaś te siguril pes so e Rroma thaj e Sinte si len çaçes e ekonomikane thaj e sociàlo xakaja barabar e averençar. Mezùre si te len pen p-e lokàlo nivèlo, and-e rromane mahàle, partikulàro ola save aven kotar e Rroma korkore, kaj te e Rroma thaj e Sinte te oven integrume and-o ekonomikano thaj sociàlo zivipen thaj te na açon and-i izolàcia thaj o órripen. I OSCE thaj e Thema somdasne pànda si te lokhàren akaja integràcia.

Kheripen thaj zivipnasqe kondicie

Rekomanduime àkcie vaś e Thema somdasne:

43. Te vazden mekanizme thaj institucionàlo procedùre kaj te duślàren e xakaja e theripnasqe/proprietetaqe thaj te laçharen o legàlo statùso e Rromenqo thaj e Sintenqo save beśen ande pumare thana bi lilenqo (sar misalaqe rromane mahàle anda save e manuśa naj len xakaja vaś-i phuv ja save naj and-e urbàno plànura e dizènqe / forenqe; famìlie thaj khera bipinzarde sa rezidèntura and-e thana pe save beśen faktuàlo deśeberśençar [dekadençar]).

44. Te angazuin Rromen thaj Sinten and-i planifikàcia e kheripnasqe politikenqi, and-e projèkte vaś i konstrùkia, o laçharipen thaj/ja o dikàripen e kherenqo save o Them kerel vaś e Rroma. Te sigurin kaj e projèktura vaś o kheripen na keren rasiàlo segregàcia.

45. Te dikhen sar śaj te den garància vaś e vunzile kaj śaj te den e maśkarthemutne organizàcie thaj e financiàlo institùcie (bàнке) e somdasne Themenqe kaj te keren projèkte vaś bikuć khera.

46. Te den dumo e ko-operative skème vaś o kheripen e Rromenqo thaj te den e Rromeni musajutni formàcia sar te dikàren akala khetanutne khera.

Rekomanduime àkcia kotar e OSCE-aqe institùcie thaj struktùre:

47. E Kontaktesqi Viram vaś e Rromane thaj Sintikane Pućhimàta paś i Viramlin vaś Demokratikane Institùcie thaj Manuśikane Xakaja (ODIHR-CPRSI) thaj i Viramlin e Koordinatorosqi vaś e Ekonomikane thaj Environmentàlo Aktivimàta (OCEEA) si dine dumo te den maj but thaj maj lokhes informàcia pal e resùrse thaj o drom sar te len pen love dine kotar verver avrutne donatòrà vaś kokrèto projèktura save laçharen i ekonomikani thaj sociàlo situàcia e Rromenqi thaj e Sintenqi, partikulàro vaś e projèktura so keren e Rroma thaj e Sinte korkoro.

Bi-butàripen thaj ekonomikane problèmura

Rekomanduime àkcie vaś e Thema somdasne:

48. Te den dumo jekh maj bari reprezentàcia e kualifikuime Rromenqi thaj e Sintenqi and-o publiko butàripen.

49. Te keren progràme vaś i formàcia e tel-reprezenuime grupenqi sar e Rroma thaj e Sinten kaj te śaj keren buti and-i lokàlo publiko administràcia thaj and-e aver umala; te zamaven politike kaj te den dumo e manuśen so siklile gasave formaciençar te astaren buti sar funksionerà.

50. Te verifikuin o efèkto e butàripenasqe programenqo subvencionuime, dindor sàma partikular pe lenqe edukatìvo aspèktura, kaj te sigurin so gasave progràmura ćaćes si len objektìvo te den e Rromen maj but śànce kana roden buti.

51. Te zamaven politike thaj progràmura, maśkar savenθe profesionàlo formàcia, kaj te den e Rromen thaj e Sinten maj but kompetencie thaj ma but śànce te arakhen buti, special e ternenqe thaj e zuvlenqe.

52. Te adoptisaren sociàlo politike save ispiden e manuśen te roden buti, sar jekh laćho drom karing o biumblavipen e manuśesqo kotar o sociàlo aźutipen.

Rekomanduime àkcia kotar e OSCE-aqe institùcie thaj struktùre:

53. Kana e Thema somdasne mangel laθar, i Viramlin e Koordinatorosqi vaś e Ekonomiko thaj Environmentàlo Aktivimàta, som avere maśkarthemutne organizaciençar, ka den lenqi kontribùcia vaś te nakhel pes prdal e lupunza thaj i diskriminàcia save na mukhen e Rromen te len kotor and-i ekonòmia.

54. Kana e Thema somdasne mangel lenθar, e Kontaktesqi Viramlin vaś e Rromane thaj Sintikane Pućhimàta paś i Viramlin vaś Demokratikane Institùcie thaj Manuśikane Xakaja (ODIHR-CPRSI) thaj i Viramlin e Koordinatorosqi vaś e Ekonomiko thaj Environmentàlo Aktivimàta ka den dumo e Rromen thaj e Sinten te arakhen maj lokhes buti thaj te putren korkori pumari buti, prdal progràme formaciaqe thaj re-formaciaqe. E baxtagorutne praktùke, partikulàro adola save vazden i kompetenca vaś tikni thaj maśkarutni enterpriza (sar o Youth Entrepreneurship Seminars Programme – YES) śaj te oven adaptisarde pal-e nevòje e Rromenqe thaj e Sintenqe. I Viramlin e Koordinatorosqi vaś e Ekonomiko thaj Environmentàlo Aktivimàta śaj vi te lokhàrel i ekonomiko thaj sociàlo insercia dindor dumo kaj e aver organizàcie thaj e financiàro institùcie te keren progràme mikro-kreditesqe, and-i fòrma e tikne vunženqi vaś o tikno biznèsno.

55. I Viramlin e Koordinatorosqi vaś e Ekonomiko thaj Environmentàlo Aktivimàta, anda paśutno kontakto thaj and-i kooperàcia avere maśkarthemutne organizaciençar, vaś te na oven duj intervencie pe jekh than, śaj te del vast e raimàta te verifikuin o impàkto e ekonomikane politikenqo thaj procesenqo p-e Rroma thaj e Sinten (te zamavel i performànca e politikenqi / indikatòrà verifikuipnasqe).

56. E Kontaktesqo Viram vaś e Rromane thaj Sintikane Pućhimàta paś i Viramlin vaś Demokratikane Institùcie thaj Manuśikane Xakaja (ODIHR-CPRSI) thaj i Viramlin e Koordinatorosqi vaś e Ekonomiko thaj Environmentàlo Aktivimàta ka labàren e rodimàta save kerda o UNDP thaj aver agencie te verifikuin e nevòje e Rromenqe thaj e Sintenqe vaś te zuràren e politike save len angl-i jakh i dimensia thaj i natùra akala nevojenqe anda sarkon Them somdasno.

57. And-i ko-ordinàcia avere maškarthemutne organizaciençar (sar o UNDP thaj e Sundalesqi BÀNka), e Kontaktesqi Viram vaš e Rromane thaj Sintikane Pučhimàta paš i Viramlin vaš Demokratikane Institùcie thaj Manušikane Xakaja (ODIHR-CPRSI) thaj i Viramlin e Koordinatorresqi vaš e Ekonomiko thaj Environmentàlo Aktivimàta ka dikhen sar šaj e Rroma thaj e Sinte te den maj lokhes and-e regulàro progràme e siklāripnasqe (formàcia/training). Šaj te organisaren pen gaja worksòpura ja trujale meza, kerde pal-e nevòje e Rromenqe thaj e Sintenqe, savenqo res si te informisaren thaj te sikaven len pala lenqe ekonomiko thaj sociàlo xakaja, sar indivìdura ja sar manuša save keren jekh ekonomikano aktivipen.

Sastipnasqe problēmura

Rekomanduime Àkcie vaš e Thema somdasne:

58. Te sigurin so e Rroma thaj e Sinte šaj te zan and-e sastipnasqe servise lokhes thaj bi diskriminaciaqo.

59. Te vazden o somzanipen pal-e specifiko nevòke e Rromenqe thaj e Sintenqe maškar e sastipnasqe personelā.

60. Te len pen e bare konsekvenciençar save aven kotar o nasvalipen thaj o najdòsta xabe maškar e Rroma.

61. Te den dumo o sigutno akcèso e Rromenqo thaj e Sintenqo and-e publiko servise e sastipnasqe:

- a) Dindor e Rromen thaj e Sinten informàcia pal akala servise thaj phendindor lenqe savo lačhipen šaj te ovel len lenθar thaj sar;
- b) Zurārindor o patāpen e Rromenqo thaj e Sintenqo and-e sastipnasqe servise thaj manuša, maškar aver: dindor sànkcie kana si direkt ja indirekt diskriminàcia mamuj e Rroma thaj e Sinte; kerindor formàcia and-e personèlo e sastipnasqe servisenqero te halòven i rromani kultùra; dindor dumo e mediatòrā save šaj te pašaven e Rromen thaj o sastipnasqe personèlo.

62. Te len sàma speciàlo vaš o sastipen e zuvlenqo, thaj maškar aver:

- a) Te den dumo e progràma save den informàcia vaš o sastipen (maškar aver o xaben, o sastipen e terne dienqo thaj e čhavenqo, I nasul zor and-I famìlia thaj kola);
- b) Te lačharen o akcèso and-i ginekològia, anglal thaj pal-o biandipen, maškar aver, prdal informàcia thaj formàcia.

63. Te len sàma speciàlo vaš o sastipen e čavorrenqo, dindor lače pediatriko servise, thaj maškar aver, te keren vaksine bi lovenqo and-e rromane mahàle/pere.

Rekomanduime àkcia kotar e OSCE-aqe institùcie thaj struktùre:

64. And-i ko-operàcia avere maškarthemutne organizaciençar thaj bi-raipnikane organizaciençar, i Viramlin vaš e Demokratikane Institùcie thaj Manušikane Xakaja

(ODIHR) ka labërel e rezultate e rodmatenqe save ekzistuin vaś te dikhel save politikane thaj socio-ekonomiko faktorã si len konsekvencie and-o sastipen e partikulãro rromane thaj sintikane populacienqo, thaj ka undãrel e Thema somdasne vaś e sastipnasqe progrãme save řaj te den anglal e identifikuime nevõje.

65. E Kontaktesqi Viram vaś e Rromane thaj Sintikane Pućhimãta paś i Viramlin vaś Demokratikane Institutie thaj Manuśikane Xakaja (ODIHR-CPRSI) thaj eventual aver institucie thaj struktũre, sar e OSCE-aqe operãcie p-e Thema, si te den vast e Thema somdasne kana akala Thema len iniciative te azutin so maj miśto e Rromen thaj e Sinten te labãren e sastipnasqe servisura. Mařkar avera, on ka kiden, thaj ka keren i cirkulãcia e laće praktikenqi.

66. E Kontaktesqi Viram vaś e Rromane thaj Sintikane Pućhimãta paś i Viramlin vaś Demokratikane Institutie thaj Manuśikane Xakaja (ODIHR-CPRSI) ka lel sãma partikular te siguril so e Rroma thaj e Sinte si len akcẽso and-e progrãmura save nqo res si te keren prevencia thaj te sastãren e manuśen kotar e drõge thaj e bilaćhimãta e SIDAqe.

V. Laćharipen e aksesesho and-i edukãcia

Bi edukaciaqo naśti e Rroma thaj e Sinte te len kotor barabar e averenćar and-o poltikano, sociãlo thaj ekonomiko zivipen lenqe Themenqo. I prioriteta si te del pes, kotar e raimãta thaj kotar e Rroma thaj e Sinte, p-e zorale mezũre vaś i edukãcia, partikuãro vaś mezũre save zurãren i participãcia and-i řkõla thaj mamuj o analfabetizmo. E edukaciaqe politike si te integruin e Rromen thaj e Sinten and-i generãlo edukãcia, dindor pherdo thaj barabar akcẽso ande sa e nivẽlura thaj pinzarindor e kulturãlo diferencie.

Rekomanduime ãkie vaś e Thema somdasne:

67. Te sigurin kaj e Themesqi legislãcia si la laće thaj zorale dispozicie save ćhuden avri sarsavi rasiãlo segregãcia thaj diskriminãcia and-o řkoluipen thaj den řajipen e viktime te keren kris kana si diskriminãcia.

68. Te pućhen e rromane thaj sintikane reprezentãtura kana keren edukaciaqe politike vaś e Rroma thaj e Sinte.

69. Te den dumo aktivo o barabaripen e řansenqo p-o umal e edukaciaqo vaś e Rromane thaj e Sintikane ćhave, partikulãro dindor azutipen vaś e ćhibã thaj aver azutimãta.

70. Te len speciãlo mezũre te zurãren o saripen (kvaliteto) thaj o ćacutnipen e rromane ćhavenqe edukaciaqo. Te den dumo maj bari reprezentãcia e Rromenqi thaj e Sintenqi mařkar e profesorã and-e řkõle.

71. Te ćhiven and-e tẽkste e řkolaqe i rromani histõria thaj kultũra, dindor sãma partikular p-o rromano Samudaripen (Holokaust).

72. Te dikhen save mezùre te len vaś te den pativ, te brakhen thaj de den dumo i rromani čhib thaj laqo siklăripen, sar integràlo kotor e rromane kulturàlo barvalimasqo.

73. Te zamaven thaj te čhiven and-i praktika globàlo progràme vaś i desegregàcia and-e škòle, save: (1) ačhaven o sistematiko bičhalipen e rromane čhavenqo and-e speciàlo škòle ja speciàlo klàse (sar misalaje dilenqe škòle, škòle ja klàse kerde numaj e rromane čhavenqe), thaj (2) bičhalen e rromane čhaven kotar e speciàlo škòle and-e normàlo škòle.

74. Te den love vaś o nakhavipen e rromane čhavenqo and-e normàlo škòle thaj vaś progràme save den školaqo azutipen te lokhären akava nakhavipen.

75. Te lokhären o akcèso e rromane čhavenqo and-e normàlo škòle, lindor mezùre sar:

- a) Te khosen e anglal-dikhimàta save sikaven pen mamuj e Rroma thaj e Sinte and-e škòle;
- b) Te keren formàcia e siklărnenqi pal i multikulturàlo edukàcia thaj i buti and-e klàse kaj si verver etniè;
- c) Te zamaven stratègie vaś te den e Rroma thaj e Sinte maj but dumo p-i desegregàcia e školenqi;
- d) Te den vast vaś te tiknărdöl i diferènca maśkar e rromane thaj sintikane siklövne p-e jekh rig thaj e aver siklövne p-e aver rig, maśkar aver, prdal xurdelenenqe progràme save preparisaren e rromane čhaven vaś i angluni škòla;
- e) Te den dumo te aven maj but Rroma mediatòră/formatòră thaj siklărne.

76. Te keren thaj te čhiven and-e škòle progràme mamuj o rasizmo, thaj kampànie mamuj o rasizmo and-i mèdia.

77. Te zamaven politike save azban sa e faktòră so anen sar rezultàto kaj e rromane čhave na zan dòsta and-i škòla. Vaś akava, musaj, maśkar aver, e rromane thaj e sintikane familie te ovel len sa e dokumènte so kamlön pen vaś i registràcia sar sa e avera.

78. Te dikhen sar šaj te den sociàlo azutipen e rromane familienqe save naj len dòsta love thaj si len čhave te zan and-i škòla.

79. Te den dumo i regulàro participàcia e rromane tiknenqi and-i škòla, maśkar aver, angazindor i familia thaj e sociàlo mediatòră, dindor maj baro somzanipen e rromane dadenqe, dienqe thaj purenqe vaś lenqo godorvalipen (responsabilitèta) te bičhalen e tiknen and-i škòla, thaj partikulàro, te bičhalen barabar e čhaven thaj e čhien.

80. Te len sàma partikulàro te den e rromane thaj e sintikane čhien barabar šanse te zan and-i škòla thaj andi buti thaj te keren progràme mamuj o but baro gin e čhienqo save mukhen i škòla.

81. Te dikhen sar te keren laçhe progràme olenqe save na agorde i angluni škòla ja save si analfabètura.
82. Te zamaven, kana si nevòja, progràme bursenqe vaś e rromane studèntura thaj te den dumo ma bari participàcia lenqi and-e bursenqe progràme save ekzistuin.
83. Te den dumo e Rromen thaj e Sinten te siklòn te keren buti k-o kompjutèri, kerindor informaciaqe elektroniko kùjbura (websites).
84. Te keren regular i evaluàcia e edukaciaqe politikenqi, sas ja nas efikas.

Rekomanduime àkcie kotar e OSCE-aqe institùcie thaj struktùre:

85. O Uço Komisàro vaś e Nacionàlo Minoritètura (HCNM) ka del dumo e Thema somdasne te pheren lenqe angažumàta thaj te den mesto thaj barabar akcèso and-i publiko edukàcia sa e manušen, thaj ka del len dumo te keren àkcie vaś te lašharen i situàcia e Rromenqi thaj e Sintenqi ande akava res.
86. O Uço Komisàro vaś e Nacionàlo Minoritètura (HCNM) pànda ka del idèje vaś e modèlă e edukaciaqe, e progràme thaj o siklăripen e diaqe çhibăqi ja and-i diaqi çhib, maşkar save, vi i çhib i rromani.

VI. Zurăripen e participaciaqo and-o publiko thaj politikano zivipen

E Rroma thaj e Sinte si len speciàlo pharimàta ande lenqe zordimàta te len kotor and-o publiko thaj vâze maj but, and-o politikano zivipen ande lenqe Thema. O tikno nivèlo e edukaciaqo thaj varekana i diskriminàcia mamuj e Rroma thaj e Sinte si duj faktòră save anen lenqi tikni politikani reprezentàcia p-e sa e nivèlura e raipnasqe. E Rroma thaj e Sinte si len xakaj barabar e averençar te len kotor and-e publiko bută. Akava kamel te phenel, maşkar aver, o xakaj te alosaren, te oven alosarde, te len kotor and-e publiko bută thaj te vazden politikane partie bi diskriminaciaqo. E zordimàta so sas kerde and-e palutne berśa vaś te zurărel pes i politikani participàcia e Rromenqi si te oven dine dumo, maj but ola so aven kotar e rromane grùpe korkoro.

Rekomanduime àkcie vaś e Thema somdasne:

87. E Thema somdasne si te keren buti aktivo vaś te sigurin so e Rroma thaj e Sinte, sar sa e aver themutne, si len sa e dokumènte, sar e certifikàta e biandimasqe, dokumènte e identitetaqe tha certifikàte asurancenqe. Kana laçharen e problème save aven odolestar so e Rroma naj len akala baziko dokumèntura, e Thema somdasne si te keren buti khetanes e rromane organizaciënçar.
88. E Thema somdasne si dine dumo te len angl-i jakh e bazikane kondicie maj tele vaś te sigurin çacutni participàcia e Rromenqi thaj e Sintenqi and-o publiko thaj politikan zivipen:

- *Sigutni angazàcia:*

Sarkon iniciativa phandli e Rromençar thaj e Sintençar, si te angažuil Rromen thaj Sinten and-e maj anglune fàze e zamavipnasqe, e implementaciaqe thaj e evaluaciaqe;

- *Andrelipen/Inklùzia:*

E Roma thaj e Sinte si te oven andre and-e formàlo procèsura e konsultaciaqe, thaj o ćacutnipen e mekanismenqo vaś lenqi participàcia kana kerdòn e maj bare politikaqe iniciative si te ovel sigurime, angażindor len ande jekh buxlo procèso e reprezentaciaqo;

- *Transparència:*

E reprezentàntura e rromane khetanimatenqe si te avel len informàcia pal e progràmura thaj e propozicie dòsta anglal i dàta e decizienqi vaś te śaj te keren laćhi analiza thaj te anen lenqe kontribùcie;

- *Ćacutni participàcia e Rromenqi thaj e Sintenqi anda sa e nivèlura e raipnasqe:*

I participàcia e Rromenqi thaj e Sintenqi and-e lokàlo administràcie si esenciàlo vaś jekh ćacutni implementàcia e politikenqi save azban len;

- *Theripen (ownership):*

E Roma thaj e Sinte si len jekh bari ròla savi naśti te khelel khonik aver kana si te siguril pes so o xakaj vaś participàcia and-e politikane procèsura si respektuime thaj ćhivdo and-i praktika.

89. E alosarde fuknsionerà si phanden paśutne butàqe relàcie e Rromenćar thaj e Sintenćar.

90. Te vazden mekanizme vaś jekh komunikàcia p-i baza barabaripnasqi, dirèkto thaj puterdi maśkar e rromane thaj sintikane reprezentàntura thaj e raipnikane avtoritètã, maśkar lenće vi e konsultativo struktùre.

91. Te lokhären i interàkcia maśkar politikane lidèrura p-o lokàlo thaj Themesqo nivèlo p-e jekh rig thaj e verver rromane grùpe p-e aver rig.

92. Te organisaren siklãripnasqe kampànie vaś e alosarimàta vaś te barären i participàcia e Rromenqi and-e alosarimàta.

93. Te sigurin so e Roma śaj te alosaren mestes thaj si len laćhi informàcia vaś e kandidàtura and-e alosarimàta.

94. Te len mezùre te garantuin barabar votaço xakaj vaś e zuvlã, maśkar aver te na mukhel pes o “familiaço alosaripen”.

95. Te den dumo Rromen thaj Sinten te angażuin pen maj aktivo and-o publìko serviso, thaj kana si nevòja te len vi speciàlo mezùre vaś lenqi participàcia and-o publìko serviso.

96. Te den dumo i reprezentàcia e Rromenqi thaj e Sintenqi and-e alosarde thaj anavårde butàqe thana pe sa e nivèlura e raipnasqe.

97. Te den zor thaj te len Rromen thaj Sinten and-e decizienqe procèsura p-e Themesqo thaj lokàlo nivèlo, sar alosarde reprezentàntura lenqe khetanimatenqere thaj sar themutne lenqe respektìvo Themenqe.

98. Te den dumo i participàcia e rromane zuvlenqi and-o publiko thaj politikano zivipen; e rromane zuvlà si te ovel len šajipen te len kotor barabar e muršençar and-e konsultativo thaj aver mekanizmura save roden te barären o akcèso and-e sa e umala e publikane thaj politikane zivipnasqe.

Rekomanduime àkcia kotar e OSCE-aqe institùcie thaj struktùre:

99. I Viramlin vaš Demokratikane Institùcie thaj Manušikane Xakaja (ODIHR) thaj, eventual aver institùcie thaj struktùre, sar misalaqe e OSCE-aqe operàcie p-e Thema, ka zamaven progràme vaš te zurären i musajutni registràcia vaš jekh pherdi politikani participàcia.

100. E Kontaktesqi Viramlin vaš e Rromane thaj Sintikane Pučhimàta paš i Viramlin vaš Demokratikane Institùcie thaj Manušikane Xakaja (ODIHR-CPRSI) si te del vast te organisarel formàcie e rromane Bi-Raipnikane Organizanciençar thaj e Bi-Raipnikane Organizacienqe, maškar save vi organizàcie e medienqe, vaš maj buxle rromane khetanimàta pal e problème e demokratikane procesenqe thaj participaciaqe.

101. I Viramlin vaš Demokratikane Institùcie thaj Manušikane Xakaja thaj, eventual aver institùcie thaj struktùre, sar misalaqe e OSCE-aqe operàcie p-e Thema, ka zamaven thaj ka čhiven and-i praktika progràmura vaš i edukàcia thaj e registràcia e alosarnenqi.

102. I Viramlin vaš Demokratikane Institùcie thaj Manušikane Xakaja ka ispidel o paruvipen e informaciaqo thaj e maj lače praktikenqo maškar e Thema somdasne thaj aver maškarthemutne organizàcie.

103. I Viramlin vaš Demokratikane Institùcie thaj Manušikane Xakaja pànda ka zuràrel pe analize p-o angažuipe e Rromenqo and-e alosarimàta thaj lenqe procèsura, thaj pànda ka čhivel rromane thaj sintikane ekspèrtura and-e mìsie e observaciaqe and-e alosarimàta p-i zòna e OSCE-aqi.

104. O Učo Komisàro vaš e Nacionàlo Minoritètã, anda piro mandàto, pànda ka undàrel e Thema pal e lače droma sar te lokhären i participàcia e Rromenqi thaj e Sintenqi ande sa e umala e publikone zivipnasqe.

105. E Kontaktesqi Viramlin vaš e Rromane thaj Sintikane Pučhimàta paš i Viramlin vaš Demokratikane Institùcie thaj Manušikane Xakaja (ODIHR-CPRSI), thaj eventual aver institùcie thaj struktùre, sar vi e OSCE-aqe operàcie p-e Thema, ka keren progràme save den dumo rromane thaj sintikane reprezentantonen te čhiven pumari kandidatùra vaš alosarde struktùre ja ka arakhen neve solùcie sar te rromane thaj sintikane reprezentantonenqi and-e themutne thaj lokàlo procèsura e decizienqe.

106. I Viramlin vaš Demokratikane Institùcie thaj Manušikane Xakaja (ODIHR) ka lel sàma partikulàro p-e aktivimàta save šaj te anen maj baro akcèso e rromane zuvlènqo ande sa e umala e publikone thaj politikane zivipnasqe.

VII. E Rroma thaj e Sinte ande krizaqe thaj pal-krizaqe situàcie

E Thema somdasne si len obligàcia te sigurin so, vi and-e krizaqe thaj pal-krizaqe situàcie, sa a bazikane xakaja, maškar ssavenŕe e xakaja e našutnenqe save oven kotar e maškarthemutne instrumènte, partikulàro i Konvència pal-o statùso e Našutnenqo kerdi and-o berš 1051 thaj laqo Protokòlo e beršesqo 1967, si sigurime bi diskriminaciaqo. On len angl-i jakh e Princìpura e Unisarde Themenqe pal o andrutno našipen sar jekh musajutno kvàdro vaš i buti e OSCE-aqi thaj vaš lenqe zordimàta kana keren buti e andrutne našipnaça.

Rekomanduime àkcie vaš e Thema somdasne:

107. Te vakeren e Rromençar thaj e Sintençar kana definisaren e krizaqe situàcie, vaš te lokhären e adekvàto procedùre thaj te identifikuin e precizo zòne kotar e našle manuša zan tar, thaj vi te sigurin pen so i specifiko situàcia e Rromenqi thaj e Sintenqi si lini and-o kònto.

108. Te sigurin so e Rroma thaj e Sinte save našen zoràŕ (našutne thaj anrutne našutne) si registruime sar kamlòl pes thaj si len e relevànto dokumèntà.

109. E Thema somdasne si te sigurin kaj ekzistuin progràme save den dumo informisardo alosaripen vaš i decizia e rromane našutnenqe thaj andrutne našutnenqe p-e lùngo solùcia lenqe situacienqi, maškar savenŕe o xakaj vaš sarbarnno, normàlo thaj stabìlo iripen. Akala progràme si te den konkrèto informàcia pe sarkon problèmo e našutnenqo thaj andrutne našutnenqe, ande relevànto çhibà, so on vakeren.

110. Te sigurin so e Rroma našutne si dikhle konform e relevantone aškarthemutne normençar thaj standardençar vaš o brakhipen, thaj bi diskriminaciaqo.

111. Te labären i ròla e Viramlinaqi vaš Demokratikane Institùcie thaj Manušíkane Xakaja (ODIHR) and-i prevència e konfliktenqi thaj and-i identifikàcia e zonenqi kaj si te intervenil pes sig, thaj te labären I ekspertiza e Uçe Komisaresqi vaš e Nacionàlo Minoritètà vaš akava res.

112. Te len sàma partikulàro p-e nevòje e rromane zuvlenqi thaj çhavenqi and-e situàcie e krizaqe thaj pal-e krize, partikulàro dindor len akcèso k-e sastipnasqe servisura, kheripen thaj školuipen.

Rekomanduime àkcia kotar e OSCE-aqe institùcie thaj struktùre:

113. O ODIHR si te labàrel piri specifiko ròla vaš i prevència e konfliktenqi thaj te identifikuil e zòne pe save si te kerdòl intervència sig.

114. Konform pire mandatoça, e Kontaktesqi Viram vaš e Rromane thaj Sintikane Puçhimàta paš i Viramlin vaš Demokratikane Institùcie thaj Manušíkane Xakaja (ODIHR-CPRSI) si te del anglal çaçutnes e krizaqe situacienqe, maškar avera and-i kooperàcia e relevantone raimatençar thaj e maškarthemutne struktùrençar thaj organizaciençar, partikularo e UNHCR-eça, kaj te sigurin o brakhipen e rromane khetanimatenqo save si and-o riziko.

115. E Kontaktesqi Viram vaš e Rromane thaj Sintikane Pučhimàta paš i Viramlin vaš Demokratikane Institutcie thaj Manušikane Xakaja (ODIHR-CPRSI) ka vazdel o somzanipen maškar e funksionerã, e žurnalistura thaj aver p-e Rromenqi thaj Sintenqi situàcia and-e zòne kaj si krize ja konfliktura.

116. I Viramlin vaš Demokratikane Institutcie thaj Manušikane Xakaja (ODIHR) ka khelel jekh proaktivo ròla kerindor analiza p-e mezùre line kotar e Thema somdasne vaš e Rroma thaj e Sinte thaj ka undãrel len vaš te maren pen mamuj e tẽnsie and-e partikulãro kontèkstura save, te na kerdãn prevència, šaj te barøn sar putarde konfliktura.

117. O Učo Komisãro vaš e Nacionãlo Minoritètã pãnda ka kerel piri buti vaš i prevència e konfliktenqi so maj sig.

VIII. Kooperàcia thaj koordinàcia avere maškarthemutne organizaciençar thaj bi-raipnikane organizaciençar

Sar o intereso e maškarthemutne organizacienqo vaš e Rroma thaj e Sinte barøl, musaj te ovel koordinàcia thaj kooperàcia kaj te na kerdøl duj var jekh buti. Vaš jekh lači implementàcia e Akciaqe Planesqi, i OSCE, thaj partikulãro i Viramlin vaš Demokratikane Institutcie thaj Manušikane Xakaja (ODIHR), ka keren buti khetanes maškarthemutne thaj bi-raipnikane organizaciençar.

118. E Kontaktesqi Viram vaš e Rromane thaj Sintikane Pučhimàta paš i Viramlin vaš Demokratikane Institutcie thaj Manušikane Xakaja (ODIHR-CPRSI) pãnda ka lel kotor aktivo and-i *Informãlo Kontaktesqi Grùpa vaš e Rroma savi kerde e maškar-raipnikane organizacie*².

119. E relevãto partnèrã ka peren dakord thaj ka implementisaren o zurãripen thaj i evolucia akala Grupaqi, partikulãro lindor ande laŕe reprezentãntura kotar e Thema somdasne and-i OSCE. Vaš kova, šaj te keren pen regulãro kidimãta e Informãlo Kontaktesqe Grupaqere p-o nivèlo e ekspertonenqo, ja p-e jekh maj učo nivèlo, kana si nevòja.

120. I Informãlo Kontaktesqi Grùpa si te kerel khetanutne orientãcie thaj prioritètã, thaj vi maj lači ko-ordinàcia thaj ko-operàcia vaš te na xasarel pes enèrgia duj var.

121. E Kontaktesqi Viram vaš e Rromane thaj Sintikane Pučhimàta ka rodel sar te zurãrel i “Maškarthemutni Rromani Kontaktesqi Grùpa”³ thaj ka del piri kontribucia p-i iniciativa e Evropaqe Sombešipnasqi vaš jekh šajutno Evropaqo Forùmò vaš e Rroma thaj e Phirutne.

² I Informãlo Kontaktesqi Grùpa e maškar-raipnikane Organizacieqi pal-e Rroma thaj e Sinte si la ande laŕe reprezentãntura kotar o OSCE/ODIHR, o Sombešipen e Evropaqo, I Evroputni omisia thaj I Evroputni Ùnia.

³ I Maškarthemutni Rromani Kontaktesqi Grùpa sas vazdime and-o Oktòbra 2000 pal-i iniciativa e Kontaktesqe Viramesqi and-o ODIHR. And-i Kontaktesqi Grùpa si reprezentãntura kotar i Maškarthemutni Rromani Ùnia, O Rroma National Congress, alosarde rromane reprezentãntura, rromane ekspèrtura kotar verver zòne thaj e ODIHR-esqo Kontaktesqi Viram (ODIHR CPRSI).

122. E Kontaktesqi Viram vaş e Rromane thaj Sintikane Pućhimàta paş i Viramlin vaş Demokratikane Institutcie thaj Manušíkane Xakaja (ODIHR-CPRSI) ka del informàcia thaj ka kerel ko-ordinàcia maşkar e relevànto institucie e Themenqe thaj e maşkarthemutne organizacienqe, thaj ka lokhàrel lenqo dialògo e rromane bi-raipnikane organizaciençar.

123. E Kontaktesqi Viram vaş e Rromane thaj Sintikane Pućhimàta paş i Viramlin vaş Demokratikane Institutcie thaj Manušíkane Xakaja (ODIHR-CPRSI) ka rodel te zuràrel e relàcie e rromane organizaciençar thaj te azutil len te keren i koordinàcia lenqe zordimatenqere thaj lenqe resursenqe, vi anda sarkon Them individuàlo, vi prdal e granice, thaj te labàren sa e şajimàta save si dine kotar e themutne thaj e maşkarthemutne politike pal e Rroma thaj e Sinte.

124. E Kontaktesqi Viram vaş e Rromane thaj Sintikane Pućhimàta paş i Viramlin vaş Demokratikane Institutcie thaj Manušíkane Xakaja (ODIHR-CPRSI) ka labàrel i eksperiènca thaj i kontribùcia e projektenqi vaş o monitoring save kerde aver maşkarthemutne organizàcie.

IX. E Kontaktesqi Viram vaş e Rromane thaj Sintikane Pućhimàta paş i Viramlin vaş Demokratikane Institutcie thaj Manušíkane Xakaja

125. Kana si nevòja, E Kontaktesqi Viram vaş e Rromane thaj Sintikane Pućhimàta paş i Viramlin vaş Demokratikane Institutcie thaj Manušíkane Xakaja (ODIHR-CPRSI) ka del vast i cirkulàcia e informacienqi maşkar e Thema somdasne save kerde themutne politike vaş e Rroma thaj e Sinte ja save kamen te zuràren len.

126. Kana e Thema mangel lesòar, e Kontaktesqi Viram vaş e Rromane thaj e Sintikane Pućhimàta ka undàrel len (ka del len konsilo) vaş e avutne politike pal e Rroma thaj e Sinte thaj ka ispidel e debàtura maşkar e raimàta thaj e rromane bi-raipnikane organizàcie.

127. E Kontaktesqi Viram vaş e Rromane thaj Sintikane Pućhimàta paş i Viramlin vaş Demokratikane Institutcie thaj Manušíkane Xakaja (ODIHR-CPRSI) ka del vast o zuràripen e rromane thaj sintikane bi-raipnikane organizàcienqo.

128. E Kontaktesqi Viram vaş e Rromane thaj Sintikane Pućhimàta paş i Viramlin vaş Demokratikane Institutcie thaj Manušíkane Xakaja (ODIHR-CPRSI) ka kerel jekh informaciaqi bãnka (database) e maj laće praktikençar and-e OSCE-aqe Thema somdasne.

129. E Kontaktesqi Viram vaş e Rromane thaj Sintikane Pućhimàta paş i Viramlin vaş Demokratikane Institutcie thaj Manušíkane Xakaja (ODIHR-CPRSI) ka ovel la jekh proaktivo ròla and-i analiza e mezurenqe kaj len e Thema somdasne vaş e Roma thaj e Sinte, thaj vi and-e partikulàr situàcie p-e incidèntura phandle e Rromençar thaj e Sintençar. Vaş akaja buti, i Kontaktesqi Viram ka dikàrel thaj ka zuràrel dirèkto kontàktà e somdasne Themençar thaj ka del piro gindo thaj undàripen/konsilo.

130. E raimàta save si anda gasave situàcie ka keren buti khetanes e Kontaktesqe Viramaça te arakhen laće solucie kana si krìze.

131. E Kontaktesqi Viram vaś e Rromane thaj Sintikane Pućhimàta paś i Viramlin vaś Demokratikane Institutie thaj Manuśikane Xakaja (ODIHR-CPRSI) ka del e Rromen thaj e Sinten maj but informàcia pal-e OSCE-aqe love thaj aktivimàta.

132. And-i ko-operàcia e OSCE-aqe relevantone instituciençar thaj strukturençar, i Viramlin vaś Demokratikane Institutie thaj Manuśikane Xakaja (ODIHR) ka zamavel laćhi àkcia mamuj e xor kàuze e manuśenqe trafikeseqe, partikulàro o trafiko e tiknenqo, thaj ka vazdel o somzanipen vaś lesqe konsekvèncie maśkar e rromane thaj sintikane khetanimàta.

X. Implementàcia: revìzia thaj verifikàcia

133. I revìzia e Akciaqe Planesqe Implementaciaqi si te kerdöl and-e Kidimàta vaś i Implementàcia e Manuśikane Dimensiaqi, Reviziaqe Konferèncie thaj aver relevànto aktivimàta vaś i manuśikani dimènsia.

134. Pal-e rezultàtura akale kidimatenqe, thaj pal-e kontribùcie kotar i konsoliduime Informàlo Kontaktesqi Grùpa e maśkarthemutne organizacienqi thaj I Maśkarthemutni Rromani Grùpa e Kontaktesqi, o Śerutno e ODIHR-esqo ka kerel rapòrto k-o Permanènto Sombeśipen, savo śaj del rekomandàcia e somdasne Themenqe thaj e OSCE-aqe institucienqe pal e prioritètã kaj si te ovel ko-operàcia thaj ko-ordinàcia.

135. O Permanènto Sombeśipen regulàro ka kerel informàlo seànce e Kontaktesqe Viramaća pal e tème so si ande akava Akciaqo Plàno, vaś te dikhel o efèkto e mezurenqe gindisarde ande lesće p-e Themenqo thaj lokàlo nivèlo.

136. Vaś te lokhären o procèso e implementaciaqe reviziaqo, e Thema somdasne si dine dumo te den informàcia pal-e neve zamavimàta and-i situàcia e Rromenqi thaj e Sintenqi thaj/ja pal e mezure save lie dikhindor akava Akciaqo Plàno and-e Kidimàta vaś i Implementàcia e Manuśikane Dimensiaqi, anglal e Reviziaqe Konference thaj o Permanènto Sombeśipen, kana si miśto gaja.

137. Sa e relevànto institùcie thaj strukture e OSCE-aqe, maśkar lenće vi e operàcie p-e Thema, pànda ka keren buti khetanes thaj paśe e somdasne Themençar vaś te den len vast te ćhiven o Akciaqo Plàno and-I praktika.

138. E Kontaktesqi Viram vaś e Rromane thaj e Sintikane Pućhimàta (ODIHR-CPRSI) ka del informàcia pal akava Plàno maśkar e Rroma thaj e Sinte, lenqe organizàcie thaj aver maśkarthemutne organizàcie.

139. Vaś te del śajipen e Kontaktesqi Viram te kerel e butã save o Plano del laće, o Permanènto Sombeśipen e OSCE-aqo ka del e manuśikane thaj e financiàlo resurse so kamlön pen. E detàlura si te kerdön kotar i Undàrni Komitèta pal-o Manazment thaj i Finànca thaj ka den pen k-o Permanènto Sombeśipen.